

LAKATOS ARTUR

Foghíjas bábállam monográfia

E könyv¹ szerzője nem történész, még csak nem is társadalomtudós, hanem építész. Az építőanyagok ökológiájáról (*The Ecology of Building Materials*) szóló munkája miatt nagy elismertségnek örvend a szakmai körökben. Könyvét is ennek tükrében kell értékelni: jelentős munkamennyiséget foglal magában a kötet, igen informatív, és azt a pár hibát (történészszemmel nézve egyesek szerint súlyosak, mások szerint át lehet fölöttük siklani) el lehet nézni. Végső soron nem is azokra kívánta fektetni a szerző a hangsúlyt az eredeti elképzelés szerint.

A kötet címe román fordításban *Eltűnt országok nyomában*, az angol fordítás címe – *Nowherelands. An Atlas of Vanished Countries* (Senkiföldek. eltűnt országok atlasza) – még lényegretörőbb. Felmerül persze a kérdés, hogy mennyire lehet országnak tartani a Helgoland-szigeteket, fennállásuk bármelyik pillanatában, vagy államnak a Tangerben létrehozott nemzetközi övezetet. A nemzetközi kapcsolatok akár institucionalista, akár realista megközelítésében biztosan nem. A Friedrich Ratzel által megfogalmazott három alapvető jellemző továbbra is irányadó, amelynek bármely állam esetében meg kell jelennie: saját terület, saját népesség és saját intézmények. Berge esettanulmányai némelyikében komoly kérdések merülnek fel a harmadik tényező kapcsán. Ugyanakkor van bennük rendszer.

A szerző célkitűzése: tájékoztatni azokról az egykori, olykor kérészéletű, máskor több évtizedes létre tekintő önjelölt vagy bábállamként működő országokról, autonóm területekről vagy éppen senkiföldek történetéről, amelyek a modern korban – 1840-et követően egészen 1970-ig – léteztek. Összesen ötven esettanulmányt dolgoz fel a földkerekség különböző földrajzi helyeit felkeresve. Ezek csoportosítása azonban nem földrajzi, hanem időrendi kritérium szerint történik, és nagyjából ugyanazt a sémát követi: pár oldalon bemutatásra kerül a történet, szakiroda-

1 Björn Berge: *Pe urmele țărilor dispărute 1840–1970*. (Eltűnt országok nyomában.) Nagyvárad, Editura Casa, 2019.

lommal, szubjektív visszaemlékezésekkel dokumentálva, a szerző minden szöveget térképpel és esettanulmányát illusztráló bélyeg képével egészíti ki. Ez utóbbi jelentőségét a bélyegyűjtőkön túl a nem érdekeltek lebecsülik, pedig politikátörténeti szerepe van. A szerző az adott államképződmény által kibocsátott – a saját tulajdonát képező – bélyegeket is értékeli, és ez külön színfoltját jelenti a kötetnek, minden esettanulmány kapcsán. Bélyeget ugyanis csak működő postaszolgálat bocsát ki, ezért a bélyeg részleges lenyomatát jelenti annak a politikai-társadalmi közegnek, amely kibocsátotta.

A bemutatott országok – az olvashatóság érdekében nevezzük így, noha egyesek „ország” vagy „állam” minősítését a recenzens vitatja – között olyanok is vannak, amelyek a maguk korában fontos szerepet játszottak, és megszűnésük nem feltétlenül tekinthető történelmi törvényszerűségnek. Ilyen például Két Szicília Királysága, melynek történetét Berge 1816-tól indítja, a Bourbon-restaurációval. Ez a nagy múltú állam az olasz egyesítésnek esett áldozatául, mikor Garibaldi felkelői elűzték a népszerűtlen Bourbonokat, és a piemonti király koronája alá egyesítették a nagy kiterjedésű, lényegében egész Dél-Itália területét magába foglaló országot. Egy másik kulcsfontosságú államalakulat, amit a kötet tárgyal, Schleswig hercegsége, amely Erisz almájának bizonyult Németország és Dánia között, mára azonban a harmonikus határ menti együttműködés mintapéldája. De idesorolnám Hedzsász történetét is, amit Arábiai Lőrinc tevékenysége következtében hoztak létre a török uralom ellen lázadó arab törzsfők, és amely állam győztesként vett részt az első világháborút lezáró párizsi békekonferencián. Az egykori Hedzsász területe mára hódítás révén vált Szaúd-Arábia részévé. Ehhez természetesen szerény mértékben hozzájárult – habár az esettanulmány erről nem tesz említést, és nem is ez a dolga – a szaúdi háznak nyújtott amerikai segítség, mely nem volt az olajkitermeléstől független – már akkor sem.

Más, meghatározott ideig létezett országok egy adott konjunktúra vagy stratégia eredményeképpen jöttek létre, és ennek elmúltával létük meg is szűnt. Ilyen például Mandzsukuo, amelyet a japán császárság kínai területen, Mandzsúriában hozott létre a Pekingben trónját veszített gyerekcászár, Pu Ji vezetésével. Mandzsukuo a japán szárazföldi terjeszkedés hídfőjeként működött, és a tengelyhatalmak második világháborús vereségével megszűnt. Szintén e térséghez kötődik, de jóval kisebb területű és lakosságú Tannu Tuva története, amelynek elolvasása jobb betekintést

nyújt a távol-keleti orosz–kínai–mongol hatalmi háromszög bonyolult viszonyaiba. Szintén sajátos konjunktúra, az oroszországi bolsevik forradalom és az azt követő polgárháború eseményei hozták létre a Gyenyikin és Vrangel tábornok nevével illusztrált fehér Dél-Oroszországot, valamint a bolsevikokhoz viszonyítva mérsékeltnek számító szocialisták vezetésével létrejött Távol-Keleti Köztársaságot is. Talán felesleges is leírni, milyen események eredményezték mindkettő megszűnését.

Hasonlóképpen átmeneti struktúrárt jelentett a modern bolgár nemzetállam alapját képező Kelet-Rumélia is, amelyet az 1877–1878-as orosz–török háborút lezáró berlini kongresszuson hoztak létre Európa nagyhatalmai. Más esetben fegyveres hódítás vetett véget az átmeneti államiságnak, de végül a hódító nem élvezhette hódítását: ilyen eset Danzig-Gdańsk szabad város története, amelynek az 1939-es – a második világháborúvá szélesedő – német–lengyel háború vetett véget. Danzig szabad város az első világháborút lezáró békerendszer teremtménye volt. Noha a náci Németország végül is bekebelezte ezt a történelmi német Hanza-várost, a szovjet előrenyomulás, valamint Lengyelország új határainak meghúzósa máshová helyezte. Sztálin akarataira ugyanis a Szovjetunió, majd Lengyelország határai is „nyugatabbra költöztek”, Németország rovására, amit a német lakosság kitelepítése is kísért. Gdańsk kikötővárosa ma Lengyelország szerves és elidegeníthetetlen része. A szerző bemutat olyan eseteket is, amik eleve átmeneti állapotú területekről szólnak – mint például d’Annunzio Fiuméje –, vagy olyan önjelölt, függetlenségéért küzdő államalakulatot, mint Biafra. Ez utóbbinak területe ma Nigéria szerves részét képezi, az egykori biafraiak közül azonban sokakban él az önálló ország iránti vágy, és ennek, elsősorban a szimbólumok szintjén – biafrai zászló, útlevel stb. – tanújelét is adják.

A korunk és térségünk számára talán kisebb jelentőséggel bíró esettanulmányok is tanulságosak. Így Helgoland esete jól szemlélteti az angol–német tengeri versengés történetét, a Karolina-szigetéről szóló tanulmány pedig nemcsak a Yap-szigetek sajátos kőpénzrendszerét tárgyalja, hanem értékelhető keresztmetszetét nyújtja az óceániai gyarmatosítás 19. századi viszonyainak is.

A kiragadott példák talán jól szemléltetik a kötetben összefoglalt információhalmaz komplexitását és sokszínűségét, ugyanakkor több hibát is ejt a szerző, amelyek mellett nem mehetünk el szó nélkül. Így például a Kelet-Ruméliáról szóló részben az található, hogy a bolgárok saját sora-

ikből választottak királyt, aki 1918-ig maradt hatalmon. I. Ferdinánd bolgár cár azonban a szászországi Szász–Coburg–Gothai-házból származott, az Osztrák–Magyar Monarchia huszártisztje volt, és megválasztására azt követően került sor, hogy elődje, a szintén német származású Battenberg Sándor az orosz birodalommal való nézeteltérése miatt lemondott a bolgár trónról. Egy másik, ezúttal kultúrtörténeti melléfogás: Sazan szigete kapcsán arról ír, hogy a hagyomány szerint Odüsszeusz legénységgel érkezett Kalüpszó nimfa szigetére, és így esett Kalüpszó fogságába. A hősköltemény szerint Odüsszeusz éppen a Kalüpszó szigetét megelőző állomásnál, Hélios szigetén vesztette el utolsó megmaradt embereit. A szerző valószínűleg a hősköltemény másik végzetes nőjével, Kirké varázslónővel tévesztette össze Kalüpszó történetét, Kirké szigetén ugyanis még megvolt Odüsszeusz utolsó hajója, annak legénységével együtt, ezért változtathatta felderítőit Kirké disznókká. Ez csak két szarvashiba, ami akkor is szembetűnik, ha az olvasó nem különösebben ezeket keresi, akadhat azonban ott ennél több is.

Minezek ellenére a kötet sok értékes, a későbbiekben is felhasználható tájékoztatást tartalmaz, így nem csoda, hogy nem sokkal az eredeti, norvég nyelvű megjelenését követően angolul, majd románul is kiadták. A magyar nyelvre fordítást is megérdemelné, mivel az esettanulmányai ötleteket adhatnának a nemzetstratégia kialakításához, mind Magyarországon, mind a határon túli magyar kisebbségek, mind pedig az emigráns diaszpórák kapcsán. Jó lenne elkészíteni, e kötet által nyújtott inspiráció alapján, akadémiai színvonalon, az eltűnt és el nem ismert államalakulatok-kezdeményezések gyűjteményét, atlaszát, amelyben a magyar érdekeltségek is helyet kapnának. E könyvben ugyanis a legfontosabb „magyar” – ha lehet ennek nevezni – az *SS Hungarian* hajó szerepe Új-Brunswick kapcsán, ez a hajó viszont körülbelül úgy kapcsolódik a magyarság történetéhez, mint Bogotá az erdélyi Marosbogáthoz. Különösen az első világháború végét követő időszakot, de a második világháború végét is rögzíteni kellene: gondoljunk csak a Lajtabánságra, de olyan kevésbé ismert kezdeményezésekre, mint Kós Károly Kalotaszegi Köztársaság-tervére, második esetben pedig a Jordáky Lajos nevével fémjelzett észak-erdélyi kezdeményezésre. A kötetben szó esik a Madagaszkárhoz tartozó Szent Mária-szigetről, viszont egy szó sem Benyovszky Móric madagaszkári kalandjáról, ami hiányérzetet keltett bennem mint magyar olvasóban. Ugyanakkor nem várható el, hogy külföldi lelkes amatőrök – vagy

akár szakemberek – ismerjék a magyar történelem részeleleit, amennyiben mi, magyar szakemberek nem teszünk ezért. És itt nemcsak magára a kutató, feltáró munkára kell odafigyelni, hanem a marketingre is.